

מלקם סגד בהל סגד

חוברת חג הסגד

יהדות אתיופיה

אתיופיה, הארץ הגדולה המשתרעת על יותר ממיליון קמ"ר – בין סומליה במזרח לסודן במערב, בין קניה בדרום לאריתריאה, בואכה ים סוף, בצפון. שרשרת הרים גבוהים וקניונים עמוקים מצפון-מזרח לדרום-מערב, ארץ נחלים ירוקה, אגמים לצד שטח מדברי.

סוברים כי ראשית התיישבות יהודי אתיופיה היתה בצפון אתיופיה, באזור טיגראי, סביב העיר אקסום, בירת ממלכת אקסום הקדומה. הריכוז הגדול ביותר של יהודי אתיופיה היה מצפון לאגם טאנה, מקור הנילוס הכחול, באזור גונדר ורכס הרי סמן. במאה ה־4, לאחר התנצרות מלך אקסום, הוקמה בהרי סמן ממלכה יהודית. קהילות נוספות של יהודים חיו באזור וולקאייט בלסטה (וולו) במזרח וקווארה על גבול סודן.

באתיופיה למעלה משבעים שפות ולהגים. יהודי אתיופיה דיברו את שפת המקום, בעיקר אמהרית וטיגרינית. שפת הקודש של יהודי אתיופיה היא **שפת הגעז** – שפה שמית עתיקה, ששימשה כשפה הרשמית בממלכת אקסום.

ראשית גלות יהודי אתיופיה בימי הבית הראשון, לאחר פילוג ממלכת ישראל מממלכת יהודה. כאשר ירבעם בן נבט, שמלך על ישראל, עמד להחטיא אותם בעשותו שני עגלי זהב, ניתנה עצה לבני שבט דן ללכת למצרים. הם הגיעו לארץ כוש, ומצאו אותה ארץ טובה ודשנה, ובה שדות, כרמים, גינות ופרדסים, ולא מנעו לבני דן לשבת עמהם כי בחזקה לקחו את הארץ. יהודים נוספים הגיעו לאתיופיה בזמנים שונים ממצרים, מתימן ומחצי האי ערב. כמאה שנה לפני חורבן בית שני, בזמן מלחמת הרומאים בקליאופטרה, מלכת מצרים, ברחו יהודים ממצרים והתיישבו באתיופיה.

בשלהי ימי בית שני נותק הקשר עם יהודי אתיופיה, לכן הם לא הכירו את כתיבת המשנה, התלמוד ושרשרת פסיקת ההלכה. יהודי אתיופיה שמרו

על האיסור לכתיבת התורה שבעל פה, אך עם זאת, במאה ה־15 נכתב ספר ההלכות **תאזזה שנבת** – מצוות השבת ע"י הנזיר מלקוסה אבא צברה. יהודי אתיופיה שרדו מאות שנים בסביבה עוינת, במסירות נפש על קידוש השם. במאה ה־10 לספירה קמה ממלכת הגדעונים, שנלחמה בנצרות ושלטה באזור 350 שנים. החל מהמאה ה־13 נרדפו היהודים על ידי שליטי אתיופיה הנוצרים ונדחקו למעוזיהם בהרי סמן. במאה ה־16 נכבשה ממלכת היהודים. היהודים גורשו מאדמותיהם, סומנו כפלאשים ונאסר עליהם להיות בעלי אדמה. שבויי המלחמה שנמכרו לעבדות במצרים נפדו בכוחו של רבי דוד בן זמרא, רבה של מצרים.

במהלך השנים נעשו ניסיונות לשוב לארץ ישראל. הידוע שבהם הוא מסעו של אבא מהרי, שהנהיג אלפי יהודים במסע רגלי אל ארץ ישראל. רבים מתו ברעב ובמחלות בחורף הקשה, והנותרים עמדו בתפילתם בעיר מדביי ותפילתם הייתה להם ירושלים של מעלה.

במחצית השנייה של המאה ה־19 חודש הקשר עם יהודי אתיופיה בעזרת פרופסור יוסף הלוי, שליח "כל ישראל חברים" לאתיופיה. יהודי אתיופיה מנו באותה עת כרבע מיליון נפש אך בשל בצורת כבדה ששררה באתיופיה בשלהי אותה מאה, מגפות ופשיטות מסומליה, נותרו בחיים רק כ־120 אלף יהודים.

בראשית המאה ה־20 הגיע אל יהודי אתיופיה ד"ר יעקב נח פייטלוביץ', תלמידו של פרופ' יוסף הלוי. פייטלוביץ' הקים בית ספר יהודי וחיזק את יהודי הקהילה כנגד המיסיונרים הנוצרים מאירופה. עשרים ושלושה כהנים וזקנים הפקידו בידיו איגרת אל יהודי העולם. פייטלוביץ' בחר כמה צעירים יהודים שנסעו עמו לאירופה. חלקם, ובראשם הרב פרופ' תמארת עמנואל, חזרו לאתיופיה, והיו למנהיגיה הצעירים של יהדות אתיופיה.

הלו"ז העברי

בימי עזרא ונחמיה, בשוב ה' את שיבת ציון, נוסד **חג הסגד** לראשונה. העם היושב בציון נאסף למעמד חידוש הברית בין עם ישראל לקב"ה. מסורת עתיקת יומין זו נשתמרה בקרב יהדות אתיופיה דור אחר דור. עתה, בשובם לארץ ישראל, נפתחת ההזדמנות להחזיר את **חג הסגד** לנחלת כלל עם ישראל, ולהכניסו אל הלוח העברי.

בהיותם בגלות אתיופיה, נוספה למעמד חידוש הברית, לצד חשבון הנפש הלאומי, גם הציפייה למימוש הכיסופים, להיות עם חופשי בארצנו, ארץ ציון וירושלים. בחסדי ה' זכינו לחזור לארץ ישראל ולירושלים, אך אנו מצפים לעלייתם של רוב מניין אחינו בית ישראל מכל ארצות גלותם. לקיים לנו את דברי הברית בספר נחמיה: **וּמָצְאָתָהּ אֶת לְבָבוֹ נֶאֱמָן לְפָנֶיהָ, וְכָרוֹת עֲמֹ הַבְּרִית, לְתֵת אֶת אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי הַחֲתִי הָאֱמֹרִי וְהַפְּרָזִי וְהַיְבוֹסִי וְהַגְּרָגָשִׁי, לְתֵת לְזָרְעוֹ. וְתָקַם, אֶת דְּבָרֶיהָ, כִּי צִדִּיק, אָתָּה.**

"הלו"ז העברי – קובעים מועדים לדורות" הוא מיזם להכללת מועדים בעלי משמעות ותוכן יהודיים ממסורת קהילות ישראל במעגל השנה הישראלי. באתר הלו"ז העברי ניתן להקליק ולקבל מידע רחב על המועדים, לצפות בסרטונים, להוריד חוברת סדר־חג ומערכי הפעלה ולימוד שדרכם הועברה המסורת שבעל־פה למסורת שבכתב, כדי שתשמש נחלת הרבים. מי ייתן שבצירוף **חג הסגד** אל הלו"ז העברי תתקיים בנו הבטחתו של ה' לאברהם "כי לא תשכח מפי זרעו".

חג סגד מבורך,

חלי טביבי ברקת

מייסדת ומנהלת מיזם הלו"ז העברי

במחצית שנות החמישים של המאה ה־20 עלו לארץ ישראל שתי קבוצות של צעירים מאתיופיה. הצעירים הגיעו ללמוד בארץ על מנת לחזור לאתיופיה ולשמש מחנכים בקהילותיהם. בשנות השישים החלו לעלות לארץ עוד צעירים, אך רובם גורשו חזרה לאתיופיה על ידי משרד הפנים, ורק כ־150 מהם הצליחו להסתנן ארצה.

ב־1973, לאחר לחץ כבד על ממשלת ישראל, עלה קייס וובשט אייטגב לארץ. בהגיעו, נפגש עם הראשון לציון, מרן הרב עובדיה יוסף, שפסק כי **ביתא ישראל** הם יהודים לכל דבר, ופסיקה זו הובילה להחלת חוק השבות על יהודי אתיופיה.

ההכרה של מדינת ישראל ביהודי אתיופיה הגיעה מאוחר מדי. לאחר המהפכה הקומוניסטית באתיופיה ולאחר סגירת שערי העלייה. יהודי אתיופיה נאלצו לעלות לארץ במסע רגלי דרך סודן, כשהם חשופים לסכנות הדרך. במהלך המסע נפטרו כ־4,000 יהודים. רק בשנות התשעים, עם חידוש היחסים הדיפלומטיים עם אתיופיה, התחדשה העלייה הליגאלית מאתיופיה לישראל.

תודה על עריכת החוברת לאיילת גרשוני וד"ר יעל קליין

תודה מיוחדת לקייס סמאי אליאס, הרב שרון שלום,

שירה שאטו, שושנה בן-דור, בני גושן, מסקי שיברו,

פנינה פלגו אגניהו, ד"ר גליה פולק-ארביב

עיצוב החוברת: **סטודיו גרוטסקה**

חג הסגד

אבא צַבְרָה

מלקוסה, נזיר יהודי, בן המאה ה־15.

מגדולי פוסקי ההלכה, וממנהיגי הרוחניים הבולטים של קהילת ביתא ישראל. קבע נוסח תפילה אחיד ליהודי אתיופיה, הלחין ופיתח את שירת הקודש. הקים בתי כנסיות ומרכז לנזירים. חיבר ספרי הלכה ודרשות, ותיקן איסור נגיעה בגוי.

חג הסגד חל ביום כ"ט בחשוון, חמישים יום לאחר יום כיפור. יום של חשבון נפש קהילתי, בו מבקשים מחילה מא-לוהים, מביעים תקווה לחידוש הברית עימו, ומביעים כמיהה לעלות לירושלים. יום של צום, טהרה והתחדשות. ההשראה למנהגי החג לקוחה ממעמד הר סיני וממעמד האֶמְנָה שנערך בתקופת עזרא ונחמיה.

מרכז החג הוא טקס שנערך על הר גבוה. לאחר טקסי היטהרות, היו עולים ביום החג אל הר גבוה. חלק מן העולים בהר, נהגו לשאת אבנים על ראשם, כסמל להכנעה בפני ה'. במהלך הטקס, הכהן הגדול היה קורא קטעים מן **המצהף קדוש** ספרי הקודש בשפת הגעז. קורא ומתרגם לשפה המדוברת אמהרית או טיגרינית. הציבור היה חוזר על הפסוקים שהוקראו, כשהוא פורש את ידיו לשמיים כסמל לקבלת חוקי התורה. בין המשתתפים העבירו בד לאיסוף תרומות ותשלום נדרים. היו מי שפיזרו על אבני ההר, זרעים שהציפורים נשאו לשמיים, לעילוי נשמות הנפטרים. בתום הטקס היו תוקעים בחצוצרות ומביעים רצון לחגוג בשנה הבאה בירושלים. בתום הטקס חזרו אל בתיהם, בשירה ובריקודים, והיו עורכים סעודה חגיגית. בארץ ישראל נוהגים לחגוג את **הסגד** בירושלים, בטיילת ארמון הנציב, המשקיפה על הר הבית. החג נקבע כבר בראשית המאה ה־6, לאחר סיום מלחמה שפרצה בין המתנצרים לבין היהודים, שכונו בשם **ביתא ישראל**. בזמן שלטונו של קיסר אתיופיה גברה מסקל במאה ה־12, נקבע החג כיום הודיה. לפי מסורת אחרת, החג נקבע במאה ה־15 כחלק ממאמציו של אבא צברה.

סגידה ותחנון

מקור שמותיו של החג: **סַגְד** - סגידה ו**מַהֲלָלָה** - תחינה ובקשת מחילה.

אִיתִמְשֵׁן (אֶגְזָא) צִדְקֵן מְסַלְ חֲטָאֵן

אל תחשיבו צדיקים יחד עם רשעים

תפילה המשותפת לסגד וליום כיפור

מחלה הפצריכה נזקקות אל תביא עלינו
 מוות מר אל תביא עלינו
 נזר דין נורא אל תביא עלינו
 הזנחה רובצת (לרעה) אל תביא עלינו
 קללת השבת אל תביא עלינו
 קללת החגים אל תביא עלינו
 קללת התורה אל תביא עלינו
 קללת הכוהנים אל תביא עלינו
 קללת הנביאים אל תביא עלינו
 ...
 ה' אל תעשה בתוך דין
 אתה ה' המושל בכל העולם
 אתה רחום, רחם עלינו.
 באשר אתה רחום רחם עלינו
 השקיף (עלינו ב) רחמים, עשה סליחה
 השקיף (עלינו ב) רחמים, שומר הברית
 ה' האלהים אשבחך
 אלהים אשבחך

אל תשמיד (ה') צדיקים עם חטאים
 אל תהרוג (ה'), העומדים וטשבים
 ולא יהיה צדיק כחוטא
 ולא יהיה צדיק כרשע
 ואם יהיו בתוך (העיר) חמישים אנשים צדיקים
 ואם יהיו בתוך (העיר) ארבעים אנשים צדיקים
 ואם יהיו בתוך (העיר) שלושים אנשים צדיקים
 ואם יהיו בתוך (העיר) עשרים אנשים צדיקים
 ואם יהיו בתוך (העיר) עשרה אנשים צדיקים
 ואם יהיו בתוך (העיר) שלושה אנשים צדיקים
 ואם יהיו בתוך (העיר) שני אנשים צדיקים
 ואם יהיה בתוך (העיר) צדיק אחד
 אחד צדיק מתוך האנשים
 אברהם איש צדיק
 אברהם (קרב) אנשים צדיק...
 בקללה שלך אל תביא עלינו
 רעב רודף אל תביא עלינו
 גלות קידון/מלחמה אל תביא עלינו

סֶדֶת קוֹנֶת אִיתִמְצָא לְעֵלָן
 חֲמַם צֹק אִיתִמְצָא לְעֵלָן
 מוֹת מֶרֶר אִיתִמְצָא לְעֵלָן
 אֲמִדִּי גְרוֹם אִיתִמְצָא לְעֵלָן
 אֲמַסֵּת צָנוּחַ אִיתִמְצָא לְעֵלָן
 שְׁנֵבֶת מֶרְגָם אִיתִמְצָא לְעֵלָן
 בְּעֵלֶת מֶרְגָם אִיתִמְצָא לְעֵלָן
 אוֹרִית מֶרְגָם אִיתִמְצָא לְעֵלָן
 פִּהֲנֵת מֶרְגָם אִיתִמְצָא לְעֵלָן
 נְבִיאֵת מֶרְגָם אִיתִמְצָא לְעֵלָן
 ...
 אֶסְ אֶגְזִי אִיתִגְבֵּר בְּאַנֶת דִּינִי
 אַנֶת אֶגְזִי זְתַבְנִי לְכֹל מִדֵּר
 אַנֶת מַחְרִי מַחְרֵן אֶסֶם אַנֶת
 מַחְרִי מַחְרֵן
 חוֹץ מַחְרֵת גִּבֵּר סֶהֱל
 חוֹץ מַחְרֵת עֶהֱבִי דִינִי
 אֶגְזִיאֲבָחֶר אֲמַלֵּךְ אֲשַׁבַּחֶךָ
 אֲמַלֵּךְ אֲשַׁבַּחֶךָ

אִיתִמְשֵׁן (אֶגְזָא) צִדְקֵן מְסַלְ חֲטָאֵן
 אִיתִקְטֵל (אֶגְזִיאוּ) קוֹמִינִי שְׁבַחֲחִינִי
 וְאִיכּוֹנִי צִדֵּק (כֹּמֶ חֲטָאֵן)
 וְאִיכּוֹנִי צִדֵּק (כֹּמֶ חֲטָאֵן) X2
 וְלֹאֲמִי הַלּוֹי בְּאַנֶת חֲמֵשׁ אֲמַסְבָּא צִדְקֵן
 וְלֹאֲמִי הַלּוֹי בְּאַנֶת אַרְבַּעִין (אֲמַסְבָּא)
 צִדְקֵן
 וְלֹאֲמִי הַלּוֹי שְׁלֹשִׁין (אֲמַסְבָּא) צִדְקֵן
 וְלֹאֲמִי הַלּוֹי עֶשְׂרָא (אֲמַסְבָּא) צִדְקֵן
 וְלֹאֲמִי הַלּוֹי עֶשְׂרֵתוֹ (אֲמַסְבָּא) צִדְקֵן
 וְלֹאֲמִי הַלּוֹי חֲמִשָּׁתוֹ (אֲמַסְבָּא) צִדְקֵן
 וְלֹאֲמִי הַלּוֹי שְׁלֹשָׁתוֹ (אֲמַסְבָּא) צִדְקֵן
 וְלֹאֲמִי הַלּוֹי בְּלֹאֲתוֹ (אֲמַסְבָּא) צִדְקֵן
 וְלֹאֲמִי הַלּוֹי אֶחָדוֹ (אֲמַסְבָּא) צִדְקֵן
 אֶחָדוֹ סְבָא אֲמַסְבָּא צִדְקֵן
 אֲבִרְהֵם בְּאִסִּי צִדִּיק
 אֲבִרְהֵם אֲמַסְבָּא צִדְקֵן קִנִּי...
 בְּאַנֶת מֶרְגָם אִיתִמְצָא לְעֵלָן
 רַחֵב נְדָאֵת אִיתִמְצָא לְעֵלָן

גַּעַז וּלְטָרִי

שפה שמית עתיקה, ששימשה כשפה הרשמית בממלכת אקסום הקדומה, וכלשון הכתובה בקיסרות האתיופית. ממנה התפתחו השפות השמיות הנפוצות היום באתיופיה כמו אמהרית וטיגרינית. **שפת הגעז** נשתמרה בכתבי הדת, ובשפת הגעז נערכים טקסי הדת, התפילות והמזמורים. כיום הקייסים הם היחידים שמבינים את השפה, ולכן בקריאת התורה, משולב תרגום לאמהרית או לטיגרינית.

מנהיגים ואנשי מעמד בקרב ביתא ישראל

קִיס - הסמכות הדתית הראשית. שם נוסף הוא: **כֶּהֶן** (כְּהֻנָּתוּץ). הכהן מוסמך לפרש את כתבי הקודש ולפסוק הלכה במסגרת מנהגי הדת והאמונה. הקייסים ערכו את התפילות, ואת טקסי החיים ומעגל השנה. עשו משפט והשכינו שלום בין איש לרעהו, עסקו בחינוך הילדים וחיזקו את המוסכמות הדתיות והחברתיות. בראש הכהנים עמד ה**ליקה כֶּהֶנֶת יִלְטָרִי אֶל** - כהן גדול, ששימש הסמכות הדתית העליונה.

אבא - שם תואר מכבד, המקדים את שמו של איש הדת, הקיס או הכהן, מופנה בעיקר אל הנזירים או הזקנים.

דְּבֶתְרָה - משכיל בדת, אך אינו מוסמך ככהן. בעל מעמד מיוחד בקהילה, המשמש כעוזרם של הכהנים בחיי הדת, בחיים הקהילתיים ובחינוך הילדים.

שְׁמַלּוּץ' - זקני הקהילה. (ביחיד: **שְׁמַאנְלָה**). מבכירי היישוב, המשמש יועץ, מגשר, ומתווך בתוך הקהילה, ומחוץ לקהילה. החלטותיו ביישוב סכסוכים מקובלות על החברה, אך גם על הרשויות.

מתן תורה

עַל הַר גִּבְעָה עָלִי לָךְ מִבְּשָׁרְתָּ צִיּוֹן הָרִימִי בְּכַח חוֹלֶיךָ מִבְּשָׁרְתָּ יְרוּשָׁלָּם.

ביום חג הסגד היו מתאספים מכל הכפרים אל מקום מרכזי. שם הכוהנים (הקייסים) היו בוחרים את ההר שאליו יעלו לטקס. לעיתים קרובות זה היה הר בעל מסורת מקודשת, אך כל הר היה מתאים לצורך העניין. כמה ימים לפני הטקס הקייסים היו עולים להר לדאוג שיהיה נקי מגללים ומלכלוך. הם חיזקו ותיקנו את הגדר שנותרה מטקסי סיגד קודמים, וגדרו מתחם פנימי, באמצעות בד מתוח בין ארבעה עצים, שבו תהיה הקריאה בתורה.

לקראת העלייה להר נהגו להיטהר – להתרחץ ולכבס בגדים. ביום החג עצמו לבשו כל הקהל לבן ופתחו את היום בצום. הכהנים עלו בשביל צר במעלה ההר, כשהם נושאים את ספרי האורית – ספרי התורה הכתובים געז, אחריהם כל הקהל, מהם נשאו על ראשם אבנים, סמל להכנעת הלב. על ראשי הכוהנים נפרשו שמשיות מזהבות בשלל גוונים, כאות כבוד ולתפארת מעמדם. אט־אט עלתה כל הקהילה במעלה ההר. נושאי האבנים הניחו את האבנים על הגדר, שהלכה וגבהה מדי שנה. שנאספו כולם לראש ההר החלו בטקס המרכזי של החג.

” בהתקרב יום החג פורגשת בסביבות המקום, שבו מתקיים יום הסגד, אווירת חג והתרוטמות הרוח, כולם עסוקים בענייני החג וכולם מדברים על החג, הסביבה מחליפה את צבעה, הכהנים מכינים מספר גדול של שוורים לסעודה שאחרי הצום והמשפחות מכינות כיבוד ביד רחבה, ובתום הטכסים והצום, כל משפחה מארחת אורחים, השבים לביתם לפחדת בבוקר ... מה טוב ומה נעים לראות כולם עולים את ההר בשורה ארוכה לבושים לבן לעבוד את ה' אלוהיהם בלבב שלם ובנפש חפצה, במקום נקי וטהור, באוויר נקי וצח וריח שדה כריח הלבנון.

הרב יוסף הדנה, יום הסגד: חג הכיסופים לציון של יהודי אתיופיה (הפלשים), עמ' 6

סגד

גדי יברקון

על גִּבָּה שֶׁל אָמִי
מִתַּחַת צֵלָה שֶׁל מִטְרָיָה
וּמִתַּחַת כֶּפֶת שְׂמִימִים גְּדוּלָּה,
וְאָמִי עוֹמֶדֶת עַל הָר גְּבוּהָ
וְאָנִי עַל גְּבוּהָ מִבֵּיט מָטָה
וְשׁוֹמֵעַ הַמּוֹן אֲנָשִׁים זֹעֲקִים תְּפִלָּה
"בְּשָׁנָה הַבָּאָה בִּירוּשָׁלַיִם הַבְּנוּיָה".

וְזֶה בַּיּוֹם אֶחָד מֵיָמֹת הַשָּׁנָה שֶׁהָהָרִים
נִצְבָּעוּ בְּצַבְעֵי הַחֶלֶב, שֶׁהַשְּׂבִילִים הִתְמַלְאוּ
בְּמַאֲמִינִים, בְּחִסְדָּהּ שֶׁל הַתּוֹרָה אֵלֶּה הָיוּ
נֶאֱמָנִי צִיּוֹן, יְהוּדֵי אֶתְיוֹפְיָה.

שָׁם, הֶרְחַק מִכָּאן, בְּאַפְרִיקָה
בְּמִרוֹמֵי הָהָרִים שֶׁל אֶתְיוֹפְיָה,
הִנְצִיחוּ אֶת הַ"סֵּגֶד" נֶאֱמָנִי צִיּוֹן יְהוּדֵי אֶתְיוֹפְיָה
הַבִּיעוּ תְּפִלָּה "בְּשָׁנָה הַבָּאָה בִּירוּשָׁלַיִם הַבְּנוּיָה".

חִלְפוּ עֲשָׂרוֹת שָׁנִים מֵאָז הִתְבּוֹנַנְתִּי
מַעַל גְּבוּהָ שֶׁל אָמִי מִתַּחַת צֵלָה שֶׁל מִטְרָיָה,
וּמִתַּחַת כֶּפֶת שְׂמִימִים גְּדוּלָּה,
נִהְיִיתִי בֵּין אֲלֹפֵי יְהוּדִים מְגִשִּׁימִי
הַתְּפִלָּה "בְּשָׁנָה הַבָּאָה בִּירוּשָׁלַיִם הַבְּנוּיָה".

אֲזַ בְּמִרוֹמֵי הָהָרִים שֶׁל אֶתְיוֹפְיָה,
הַיּוֹם בְּמִרוֹמֵי הָהָרִים שֶׁל יְרוּשָׁלַיִם הַקְּדוּשָׁה,
אֲזַ לִבְשׁוּ בְּצַבְעֵי הַחֶלֶב,
הַיּוֹם בְּמִגְנוֹן צַבְעִים
בְּבִירַת מַלְכֵנוּ דָּוִד, נִנְצִיחַ לַעַד אֶת חַגֵּנוּ,
הַ"סֵּגֶד".

גדי יברקון, מתחיל מהתחלה, עמ' 30-31

את ספרי האורית היו מניחים על שולחן או מבנה אבן שהוכן מראש וכוסה בבד. לפני הקריאה אומרים תפילות שונות ופרקי תהלים העוסקים בין השאר בסגידה לאל בירושלים.

- א** נִשִּׁיר הַמַּעֲלוֹת לַדָּוָד. שְׁמַחְתִּי בְּאֹמְרִים לִי
בֵּית אֱ-לֹהִים יִלָּךְ.
- ב** עֲמָדוֹת הָיוּ רַגְלֵינוּ בְּשַׁעְרֶיהָ, יְרוּשָׁלַם
- ג** יְרוּשָׁלַם הַבְּנוּיָה כְּעִיר, שְׁחַבְרָה-לָהּ יַחְדָּו
- ד** שְׁשֵׁם עָלוּ שְׂבָטִים, שְׂבָטִי-יָהּ עֲדוֹת לְיִשְׂרָאֵל,
לְהַדּוֹת לְשֵׁם אֱ-לֹהִים.
- ה** כִּי שָׁמָּה יָשְׁבוּ כִסְאוֹת לְמִשְׁפָּט,
כִּסְאוֹת לְבֵית דָּוִד.
- ו** שִׁאֲלוּ שְׁלוֹם יְרוּשָׁלַם, יִשְׁלִיו אֲהֲבֶיהָ.
- ז** יְהִי שְׁלוֹם בְּחִילָהּ, שְׁלוֹהַּ בְּאַרְמְנוֹתֶיהָ.
- ח** לְמַעַן אֲחִי וְרַעֲי אֲדַבְרָה-נָא שְׁלוֹם בָּהּ.
- ט** לְמַעַן בֵּית אֱ-לֹהִים אֱלֹהֵינוּ אֲבַקֶּשֶׁה טוֹב לָהּ.

תהלים פרק קכב

לזהב שבידר אל תתייחס כאל נחושת.

פתגם אתיופאי

קטעי התורה נקראו בלשון געז ותורגמו פסוק-פסוק לשפת המקום – אמהרית או טיגרינית. פתחו בקריאת מעמד הר סיני בספר שמות, והיו שקראו את עשרת הדיברות לבדם.

א וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה לְאַמֵּר. **ב** אָנֹכִי אֱ-לֹהִים אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל פָּנַי. **ג** לֹא תַעֲשֶׂה לְךָ פֶסֶל וְכָל תְּמוּנָה אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְאֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִתַּחַת וְאֲשֶׁר בַּמַּיִם מִתַּחַת לָאָרֶץ. **ד** לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלֹא תַעֲבֹדֵם כִּי אָנֹכִי אֱ-לֹהִים אֱלֹהֶיךָ אֵל הַנָּא פֶקֶד עֹון אָבֹת עַל בָּנִים עַל שְׁלֹשִׁים וְעַל רִבְעִים לְשֹׁנָאִי. **ה** וְעָשֵׂה חֶסֶד לְאֻלְפִים לְאַהֲבֵי וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתַי. **ו** לֹא תִשָּׂא אֶת שֵׁם אֱ-לֹהִים אֱלֹהֶיךָ לְשׁוֹא כִּי לֹא יִנָּקֶה אֱ-לֹהִים אֶת אֲשֶׁר יִשָּׂא אֶת שְׁמוֹ לְשׁוֹא. **ז** זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ. **ח** שְׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל מְלָאכָתְךָ. **ט** וַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שָׁבַת לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה כָּל מְלָאכָה אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ עַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ וּבְהֶמְתְּךָ וּגְרֶךָ אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ. **י** כִּי שְׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה אֱ-לֹהִים אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ אֶת הַיָּם וְאֶת כָּל אֲשֶׁר בָּם וַיִּנַּח בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עַל כֵּן בָּרַךְ אֱ-לֹהִים אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת וַיְקַדְּשֵׁהוּ. **יא** כִּבֹּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמְךָ לְמַעַן יֵאָרְכוּ יָמֶיךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אֱ-לֹהִים אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ. **יב** לֹא תִרְצָח. לֹא תִנָּאֵף. לֹא תִגְנֹב. לֹא תַעֲנֶה בְרֵעֶךָ עַד שִׁקָּר. **יג** לֹא תַחְמֹד בֵּית רֵעֶךָ. לֹא תַחְמֹד אִשְׁתִּי רֵעֶךָ וְעַבְדּוֹ וַאֲמָתוֹ וְשׁוֹרוֹ וַחֲמֹרוֹ וְכָל אֲשֶׁר לְרֵעֶךָ.

שמות פרק כ

חידוש הברית

הסגד הוא חג של חידוש הברית עם האל.

בחג נהגו לקרוא קטעים מן התורה העוסקים בברכה ובקללה: הברכות שיחולו על ראש העם השומרים על הברית, וקללות על הפרתה. כמובן, קטעים אלו היו חלק מהקריאה לחשבון נפש של הקהילה כולה.

ג אם בַּחֲקָתִי תֵּלְכוּ; וְאֵת מִצְוֹתֵי תִּשְׁמְרוּ וְעֲשִׂיתֶם אֹתָם. **ד** וְנָתַתִּי גִשְׁמִיכֶם בְּעֵתָם; וְנָתַנָּה הָאֶרֶץ יְבוּלָהּ, וְעֵץ הַשָּׁדָה יִתֵּן פֵּרוֹ. **ה** וְהָשִׁיג לָכֶם דִּישׁ אֶת בָּצִיר, וּבָצִיר יִשָּׁיג אֶת זֶרַע; וְאָכַלְתֶּם לַחֲמֻכָּם לְשִׁבְעָה, וְיִשְׁבַּתֶּם לְבֶטַח בְּאֶרְצְכֶם. **ו** וְנָתַתִּי שְׁלוֹם בְּאֶרֶץ, וְשָׁכַבְתֶּם וְאִין מִחֲרִיד; וְהִשְׁבַּתִּי חַיָּה רָעָה, מִן הָאֶרֶץ, וְחָרֵב לֹא תַעֲבֹר בְּאֶרְצְכֶם. **ז** וְרִדְפְתֶּם אֶת אֹיְבֵיכֶם; וְנָפְלוּ לַפְּנִיכֶם לְחָרֵב. **ח** וְרִדְפוּ מִכֶּם חֲמֹשֶׁה מֵאָה, וּמֵאָה מִכֶּם רַבָּה יִרְדְּפוּ; וְנָפְלוּ אֹיְבֵיכֶם לַפְּנִיכֶם לְחָרֵב. **ט** וּפְנִיתִי אֲלֵיכֶם וְהִפְרִיתִי אֶתְכֶם, וְהִרְבִּיתִי אֶתְכֶם; וְהִקִּימֹתִי אֶת בְּרִיתִי אִתְּכֶם. **י** וְאָכַלְתֶּם יֶשֶׁן, נוֹשָׁן; וְיֶשֶׁן מִפְּנֵי חֹדֶשׁ תּוֹצִיאוּ. **יא** וְנָתַתִּי מִשְׁכָּנִי בְּתוֹכְכֶם; וְלֹא תִגְעַל נַפְשִׁי אֶתְכֶם. **יב** וְהִתְהַלַּכְתִּי בְּתוֹכְכֶם וְהִיִּיתִי לָכֶם לֵאלֹהִים; וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי לְעָם. **יג** אֲנִי אֶ-לֹהִים אֱלֹהֵיכֶם, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, מִהֵיֵת לָהֶם עֲבָדִים; וְאַשְׁבֵּר מִטַּת עַלְכֶם וְאוֹלֹךְ אֶתְכֶם קוֹמָמִיּוֹת. **יד** וְאִם לֹא תִשְׁמְעוּ, לִי; וְלֹא תַעֲשׂוּ אֶת כָּל הַמִּצְוֹת הָאֵלֶּה. **טו** וְאִם בַּחֲקָתִי תִמָּאֶסוּ, וְאִם אֶת מִשְׁפָּטִי תִגְעַל נַפְשְׁכֶם, לְבַלְתִּי עֲשׂוֹת אֶת כָּל מִצְוֹתֵי, לְהַפְרֹכְכֶם אֶת בְּרִיתִי. **טז** אֲף אֲנִי אַעֲשֶׂה זֹאת לָכֶם, וְהִפְקַדְתִּי עֲלֵיכֶם בְּהִלָּה אֶת הַשְׁחָפֹת וְאֶת הַמַּדְחָת, מִכְּלוֹת עֵינַיִם וּמַדִּיבַת נֶפֶשׁ; וְזָרַעְתֶּם לְרִיק זֶרַעְכֶם, וְאָכַלְהוּ אֹיְבֵיכֶם. **יז** וְנָתַתִּי פָנִי בָכֶם וְנִגַּפְתֶּם לַפְּנֵי אֹיְבֵיכֶם; וְרָדוּ בָכֶם שְׁנְאֵיכֶם וְנִסְתֶּם וְאִין רִדֹף אֶתְכֶם.

ויקרא פרק כו

געגוע לירושלים

הסגד הוא החג שבו זכרו את ירושלים. בתפילות נזכרו גם חורבן ירושלים והגעגוע אליה וגם התקווה לבניינה.

כנות הלב שווה
למאה וחמישים מזמורי דוד.

פתגם אתיופי

א עַל נִהְרוֹת בָּבֶל שָׁם יִשְׁבְּנוּ, גַּם בְּכִינוּ:
בְּזָכְרֵנוּ אֶת צִיּוֹן.

ב עַל עֲרָבִים בְּתוֹכָהּ תִּלְיֵנוּ כְּנִרוֹתֵינוּ.

ג כִּי שָׁם שְׁאַלּוּנוּ שׁוֹבֵינוּ, דְּבָרֵי שִׁיר וְתוֹלְלֵינוּ
שִׁמְחָה: שִׁירוּ לָנוּ מְשִׁיר צִיּוֹן.

ד אֵיךְ נָשִׁיר אֶת שִׁיר אֱ-לֹהִים: עַל אֲדַמַּת נֶכָר

ה אִם אֲשַׁכַּח יְרוּשָׁלַם תִּשְׁכַּח יְמִינִי.

ו תִּדְבֹק לְשׁוֹנֵי לֶחֶכֶי אִם לֹא אֶזְכְּרֶכִי:

אִם לֹא אַעֲלֶה אֶת יְרוּשָׁלַם עַל רֹאשׁ שִׁמְחָתִי.

תהלים פרק קלז

ירושלים עיר הא-לוהים, המקום שכמהים אליו וחולמים לחזור אליו. הכאב של הריחוק מירושלים היא במוקד הזהות הדתית, שנשמר דור אחר דור באמצעות תפילות, שירים ומנהגים. **חג הסגד** הוא רק אחד הביטויים לגעגוע זה, שנמשך על פני השנה כולה.

” כל מטוס שחלף בשמי הכפר שלנו זכה לבקשה מיוחדת: ”חסידה, חסידה, רדי אלינו וקחי אותנו לירושלים. ” ”החסידה” בעלת המנוע לא ירדה כמובן. היא המשיכה במעופה לאי שם ואילו אני, הילדים, נשארנו תקועים באדמה, מצפים בכליון עיניים לבוא החסידה הבאה ... שואלים אותי: מתי שמעת לראשונה על ארץ ישראל? אני מצטחק. מהרגע בו פוקח תינוק יהודי את עיניו הוא שומע על הארץ ועל ירושלים. ירושלים וארץ ישראל היו היינו הק. להגיע לירושלים, היה משול אצלנו כמו להיכנס בשערי גן עדן.

אינדלאו אנדרגיה טיגבה: חסידה, חסידה, קחי אותי לירושלים.
בתוך: חלום בין סורגים, עמ' 114

חסידה

מילים: חיים אידיסיס

לחן: שלמה גרוניך

עֶפֶה חֲסִידָה לְאַרְץ יִשְׂרָאֵל
בְּנִפְיָם מְנִיפָה מַעַל הַנִּילוּס
אֶל אֶרֶץ רְחוֹקָה
מַעְבֵּר לְהָרִים שֵׁם בֵּית יִשְׂרָאֵל
יוֹשְׁבִים וּמַצְפִּים
חֲסִידָה חֲסִידָה צְחוּרֶת צָנָאֵר
מָה רָאוּ עֵינֵיךְ
שִׁירִי לִי סִפּוּר
שׁוֹתֶקֶת חֲסִידָה אֵינָה פּוֹצָה מְחוּר
נִשְׁעָנֶת עַל רִגְלָהּ וְעוֹד מַעֲט תַּחֲזֹר
תִּנִּיף בָּנָף גְּדוֹלָה
בְּדֶרֶךְ אֶל הַמֶּרֶץ בְּדֶרֶךְ תַּעֲצֹר
בְּצִיּוֹן עִיר הָאֵזֶר
חֲסִידָה חֲסִידָה אֲדַמֶּת מְחוּר
הָאֵם יְרוּשָׁלַיִם
אוֹתֵנּוּ עוֹד תִּזְכֹּר
חֲסִידָה חֲסִידָה לִבֶּנֶת בָּנָף
בְּשָׂרִי בְּשָׁלוֹם הָעִיר
בְּשָׁלוֹם יְרוּשָׁלַיִם

גלי לי את סודך

גדי יברקן

מֵהוּ סוֹדְךָ יְרוּשָׁלַיִם.
שִׁפְלֵי הַדָּתוֹת בְּעוֹלָם רוֹצוֹת לְשֹׁכֵן בָּךְ, יְרוּשָׁלַיִם.
מֵהוּ סוֹדְךָ יְרוּשָׁלַיִם אֲפֹלוּ אֲנִי מוֹכֵן לְמַעַנְךָ.

גַּלִּי, חֲסוּמָה, אֶת סוֹד הַדָּבָר,
לַחֲשִׁי לִי בְּשִׁנָּתִי אֶת סוֹד חֵיוֶיךָ לְנֶצַח נְצָחִים.
גַּלִּי לִי לָמָּה אֶת מִכָּל הָעָרִים, בָּךְ בַּחֲרֵי אֵל הָאֱלֹהִים
גַּלִּי לִי אֶת סוֹדְךָ יְרוּשָׁלַיִם.

מתחיל מהתחלה, עמ' 39

אבא מהרי

מלקוסה, נזיר יהודי, בן המאה ה־19. בשנת 1862 קיבל את הסכמתו של קיסר אתיופיה תוודרוס השני ליציאת יהודי אתיופיה חזרה אל ארץ ישראל. הוא שלח שליחים אל כל קהילות היהודים, ועמד בראש מסע רגלי של אלפי יהודים אל עבר ים סוף, מתוך אמונה, שכמו ביציאת מצרים, יפתח הים לשניים, והם יוכלו לעבור את הים בחרבה. במהלך המסע מתו רבים ברעב ובחורף הקשה. בעיר מדביי עומדת מצבת זיכרון לנספים במסע.

מנגד

רחל

משוב הלב. האֵץ מִשָּׁבֶת:
הִבָּא? הִיבֹא?
בְּכָל צָפִיָּה
יֵשׁ עֶצֶב נָבוֹ.
זֶה מִלֵּאָה – הַחוּפִּים
הַשָּׁנִים
שֶׁל נַחַל אֶחָד.
צוּר הַנִּצְרָה:
רְחוּמִים לְעַד.
פֶּרֶשׁ כְּפִים. רֹאֵה מִנֶּגֶד.
שָׁמָּה – אִין בָּא.
אִישׁ וְנָבוֹ לוֹ
עַל אֶרֶץ רַבָּה.

רחל, שירת רחל, עמ' קיח

עזרא וטקס האמנה

טקס הסגד כמעמד של חידוש הברית עם א-לוהים מבוסס על טקס שערך עזרא הסופר לאחר שיבת ציון. עזרא ראה כי הגולים ששבו לביתם, לא חזרו בשלמות לדתם ולעמם. רבים מהם נשאו נשים נכריות, ולא קיימו את מצוות התורה.

עזרא תיקן את "טקס האמנה" (מלשון אמן): מעמד שבו נאספו כל העם אל מול הר הבית, ועזרא קרא בפניהם קטעים מן התורה. העם כרע והשתחוה בפני א-לוהים והביע חרטה וחשבון נפש. את קטעי הקריאה בחג הסגד חותם קטע מספר נחמיה המתאר את המעמד הזה. קטע זה נקרא בניגון ייחודי.

א וַיֹּאסְפוּ כָל-הָעָם, בְּאִישׁ אֶחָד, אֶל-הָרְחוֹב, אֲשֶׁר לִפְנֵי שַׁעַר-הַמִּים; וַיֹּאמְרוּ, לְעֶזְרָא הַסֹּפֵר--לְהִבִּיא אֶת-סֵפֶר תּוֹרַת מֹשֶׁה, אֲשֶׁר-צִוָּה אֱלֹהִים אֶת-יִשְׂרָאֵל. **ב** וַיָּבִיֵא עֶזְרָא הַכֹּהֵן אֶת-הַתּוֹרָה לִפְנֵי הַקָּהָל, מֵאִישׁ וְעַד-אִשָּׁה, וְכָל, מִבִּין לְשִׁמְעַ--בְּיוֹם אֶחָד, לַחֲדָשׁ הַשְּׁבִיעִי. **ג** וַיִּקְרָא-בּוֹ לִפְנֵי הָרְחוֹב אֲשֶׁר לִפְנֵי שַׁעַר-הַמִּים, מִן-הָאֹרֶךְ עַד-מַחְצִית הַיּוֹם--נֶגֶד הָאֲנָשִׁים וְהַנָּשִׁים, וְהַמְּבִינִים; וְאֲזַנִּי כָל-הָעָם, אֶל-סֵפֶר הַתּוֹרָה. **...** **ה** וַיִּפְתַּח עֶזְרָא הַסֹּפֵר לְעֵינֵי כָל-הָעָם, כִּי-מַעַל כָּל-הָעָם הָיָה; וַכַּפְּתָחוֹ, עָמְדוּ כָל-הָעָם. **ו** וַיִּבְרָךְ עֶזְרָא, אֶת-אֱלֹהֵים הָאֱלֹהִים הַגָּדוֹל; וַיַּעֲנוּ כָל-הָעָם אָמוֹ אָמוֹ, בְּמַעַל יְדֵיהֶם, וַיִּקְדּוּ וַיִּשְׁתַּחֲווּ לַיהוָה, אַפַּיִם אָרְצָה **...** **ח** וַיִּקְרָאוּ בְּסֵפֶר בְּתוֹרַת הָאֱלֹהִים, מִפֶּרֶשׁ; וְשׁוֹם שָׁכַל, וַיְבִינּוּ בַּמִּקְרָא.

נחמיה פרק ח

א וּבְיוֹם עֶשְׂרִים וָאַרְבָּעָה לַחֲדָשׁ הַזֶּה, נֶאֱסָפוּ בְנֵי-יִשְׂרָאֵל בְּצוֹם וּבְשָׁקִים, וְאֵדְמָה, עֲלֵיהֶם. **ב** וַיִּבְדְּלוּ זָרַע יִשְׂרָאֵל, מִכָּל בְּנֵי נֹכֶר; וַיַּעֲמְדוּ, וַיִּתְּנוּ עַל-חַטָּאתֵיהֶם, וְעוֹנוֹת, אֲבֹתֵיהֶם. **ג** וַיִּקְוֹמוּ, עַל-עֲמָדָם, וַיִּקְרָאוּ בְּסֵפֶר תּוֹרַת אֱלֹהִים אֱלֹהֵיהֶם, רַבְעִית הַיּוֹם; וּרְבַעִית מִתּוֹדִים וּמִשְׁתַּחֲוִיִּים, לַיהוָה אֱלֹהֵיהֶם.

נחמיה פרק ט

דרשה ותוכחה

במהלך הטקס נשאו הכהנים דרשת תוכחה על התנהגות העם, וקריאה לחזרה בתשובה ולחשבון נפש קהילתי. בדבריהם העלו את הצורך בחידוש הברית ושמירתה, והזכירו את הטובה הצפויה לשומרי הברית – שיבה לירושלים, עיר הקודש.

הדרשה כללה תחינה לא-לוהים וברכות לעם. הכהנים נשאו תפילה וביקשו שכפי שזכו לקיים את חג הסגד, בשנה הבאה יזכו לקיימו בירושלים עיר הקודש. יש שהיו מברכים את ברכת הכהנים מן התורה.

חכמה בבטן –
כמו אור בתוך הכד.

פתגם אתיופי

יְבָרְכֶהָ אֱ-לֹהִים וַיִּשְׁמְרֶהָ.
יָאֵר אֱ-לֹהִים פָּנָיו אֵלֶיהָ וַיַּחֲנֶהָ.
יִשָּׂא אֱ-לֹהִים פָּנָיו אֵלֶיהָ וַיִּשֶׂם לָהּ שָׁלוֹם.
וַיִּשְׁמוּ אֶת שְׁמִי עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְאֲנִי אֲבָרְכֶם.

במדבר ו, כד-כז

לְשֹׁנָה הַבָּאָה בִּירוֹשָׁלַיִם הַבְּנוּיָה

מתוך תפילת נעילה והגדה של פסח

בתפילות אחר הצהריים של **הסגד** פונים לאל בקריאה שישמע לתפילתנו כפי ששמע לאבותינו. להלן קטע קצר מן התפילה.

אַגְזַאיוּ שְׁמַעְנֵי

אַגְזַאיוּ שְׁמַעְנֵי שְׁמַעְנֵי

אַגְזַאיוּ שְׁמַעְנֵי שְׁמַעְנֵי אִמְלִכְנֵי

בְּגֵז צִלְאֲנָרְךָ בְּגֵז אֲוֹאֲנָךְ

בְּגֵז צֹאנְךָ

אֲנִתָּה הוֹצֵא אֶמְשָׁמִי אִמְנֵךְ דְּלוֹ מִהַדָּרְךָ

פְּטוֹנֵי שְׁמַעְנֵי.

אַגְזַאיוּ שְׁמַעְנֵי שְׁמַעְנֵי

אַגְזַאיוּ שְׁמַעְנֵי שְׁמַעְנֵי אִמְלִכְנֵי

וַיְבִי מוֹשֵׁי זָצַלִי בְּדַבֵּר סִינָה בְּמִאֲכַל אֶשֶׁת

אַרְבַּעַת מַעֲלֵת וְאַרְבַּעַת לִילִית

אֶכְלֵנִי אֶיִּבְלַע וּמִיִּנִי אֶיִּשְׁתִּי

וַיֵּאָזְנִי אַגְזַאיוּ אַגְזַאבְחָר אֶקְוֹרֵר מַעֲתָךְ

אֶרְדֵּי סֶהֱל וּמִהַרְתָּךְ אֶמְלַעַל חֲזָבְךָ אֶשְׂרָאֵל

פְּטוֹנֵי שְׁמַעְנֵי

ה' שִׁמְעֵ אֹתָנוּ

ה' שִׁמְעֵ אֹתָנוּ שִׁמְעֵ אֹתָנוּ

ה' שִׁמְעֵ אֹתָנוּ שִׁמְעֵ אֹתָנוּ אֱלֹהֵינוּ

בְּזֶמַן שְׁמִתְפַּלְלִים אֵלֶיךָ, בְּזֶמַן שְׁקוֹרְאִים אֵלֶיךָ,

בְּזֶמַן שְׁצוּעִקִים אֵלֶיךָ,

אֲתָה הָאוֹהֵב מִן הַשָּׁמַיִם מִתּוֹךְ מִשְׁכַּנְךָ הַנִּבְנוֹן.

מָהֵר שִׁמְעֵ אֹתָנוּ

ה' שִׁמְעֵ אֹתָנוּ שִׁמְעֵ אֹתָנוּ

ה' שִׁמְעֵ אֹתָנוּ שִׁמְעֵ אֹתָנוּ אֱלֹהֵינוּ

וַיֹּאמֶר נָח בְּקוֹל גְּדוֹל: "אֵיהָ אֱלֹהִים?"

יֵרֵד אֱלֹהִי לִמְךָ אֱלֹהִי מִתּוֹשֵׁלַח"

בַּעַת רַחֲמִים (ו) בְּקוֹל מֵר.

מָהֵר שִׁמְעֵ אֹתָנוּ

ה' שִׁמְעֵ אֹתָנוּ שִׁמְעֵ אֹתָנוּ

ה' שִׁמְעֵ אֹתָנוּ שִׁמְעֵ אֹתָנוּ אֱלֹהֵינוּ

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֲשֶׁר הִתְפַּלֵּל מִתּוֹךְ הָאֵשׁ

אַרְבַּעִים יוֹם וְאַרְבַּעִים לַיְלָה

אוֹכֵל לֹא אָכַל וּמֵיִם לֹא שָׁתָה:

אֲכֵן ה' אֱלֹהִים, הִרְחֹק חֲמַתְךָ.

הוֹרֵד סִלְחָתְךָ וּרְחִמֶיךָ עַל עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל.

מָהֵר שִׁמְעֵ אֹתָנוּ.

הזכרת נשמות

יִזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת אֲלָפֵי בָנָיו וּבָנוּתָיו, אֲחִינוּ וְאֶחָיוּתֵינוּ, יְהוּדֵי קְהֵלֶת בֵּיתָא יִשְׂרָאֵל, אֲשֶׁר חָרְפוּ נַפְשָׁם בַּמָּסַע מֵאֲתִיּוּפְיָה לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְנִסְפוּ בְּרָעַב וּבְצָמָא, בָּחַם הַמִּדְבָּר וּבְצִנַּת הַלַּיְלָה, וְאֵת אֱלוֹ אֲשֶׁר נִהְרְגוּ וְנִרְצָחוּ בַּמָּסָעַם עַל יְדֵי בְנֵי עוֹלָה, מִבְּקָשֵׁי רָעָתָם וְנַפְשָׁם. "צִיּוֹן בְּמַר תִּבְכֶּה וִירוּשָׁלַיִם תִּתֵּן קוֹלָהּ. לִבִּי לִבִּי עַל חֲלָלֵיהֶם מְעִי מְעִי עַל הַרוּגֵיהֶם".

יִזְכֹּר עִם יִשְׂרָאֵל אֶת גְּבוּרָתָם, וְיִתְבָּרַךְ בְּזִרְעָם וּבְמוֹרֶשֶׁתָם, וְיֵאָבֵל עַל קִדְשַׁת הָרָצוֹן וּמִסִּירוֹת הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר אָבְדוּ בַּמָּסַע אֶל אֶרֶץ צִיּוֹן וִירוּשָׁלַיִם.

יְהִי קְדוֹשֵׁי קְהֵלֶת בֵּיתָא יִשְׂרָאֵל חֲתוּמִים בְּלֵב יִשְׂרָאֵל לְדוֹר דוֹר. וְנֹאמַר: אָמֵן.

בכמה מן המקומות, לפני הירידה מן ההר היה נהוג טקס הקרוי **אָמֵן**, ובו הזכירו את נשמות המתים תוך כדי פיזור גרגירי תבואה. הציפורים היו אוכלות את הגרגירים, וכך נישאו תפילותיהם על נשמות המתים מעלה אל השמיים, משכן הא-לוהים.

בישראל נהוגה תפילת יזכור לאנשי קהילת **ביתא ישראל** שמתו בדרכם מישראל לאתיופיה. תפילה זו נאמרת ביום ירושלים (כ"ח אייר), היום הרשמי לזכר הנספים בסודן.

נְעוּ נִסְגְּד בְּאוֹ נִשְׁתַּחֲוֶה

קטע זה לקוח מתפילה הנאמרת לפני הירידה מן ההר. הפסוק הראשון מבוסס על ספר תהלים: "בְּאוֹ נִשְׁתַּחֲוֶה וְנִכְרַעַה, וְנִבְרַכָּה לְפָנֶי אֱלֹהִים עַשְׂנוּ" (פרק צ"ה פסוק ו), ובתפילה כולה פזורים ציטוטים מפרקי תהלים נוספים ומנובאות ישעיהו. התפילה מביעה סגידה ותשבחות לאל.

נְעוּ נִסְגְּד וְנִגְנִי לוֹתוֹ לְבַחֲתִיתוֹ קְדוֹשׁ.

נְעוּ נִסְגְּד נְצָלִי נְזָמַר וְנִבְרַכְּ

וְנִקְדָּשׁ אֲבִי/עֲבִי לְפָטֵר שְׁמִי וְמִדֶּר.

נְעוּ נִסְגְּד נְצָלִי נְזָמַר נִבְרַכְּ

נִקְדָּשׁ וְנִלְבֵּךְ נְצַמֵּד אֲבִי

עֲבִי לְפָטֵר שְׁמִי וְמִדֶּר,

נוסח טיגרי:

וְנִסְגְּד וְסֵת צֶרַח,

מִקֵּה הֶבֶךְ קוֹמֵ אֲנִי אֶגְזַּאבְחֶךָ,

וְנִסְגְּד וְסֵת מִקֵּה צֶרַח מִקְדָּשְׁךָ.

סִגְדוּ לְאַגְזַּאבְחֶךָ בְּאַעֲצֵד בֵּית מִקְדָּשְׁךָ.

...

כֹּלֵה מִדֶּר תִּסְגֵּד וְתִגְנִי לְךָ לְשִׁמְךָ

וְיִמְצְאוּ בְּזוֹחַ אֲלֻחָמַת יִסְגְּדוּ אִירוּשָׁלַם

וְיִמְצְאוּ וּוֹרֵק וְבִרְרוּ יִסְגְּדוּ אִירוּשָׁלַם

וְיִמְצְאוּ אֲלֻבֶּשֶׁת הַצֶּנֶת יִסְגְּדוּ אִירוּשָׁלַם

וְיִמְצְאוּ אֲלֻבֶּשׁ דָּמוֹת יִסְגְּדוּ אִירוּשָׁלַם

וְיִמְצְאוּ כְּהִנֵּת וְנִבְיָאֵת יִסְגְּדוּ אִירוּשָׁלַם

וְיִמְצְאוּ נִגְשֵׁת וּמִפְנֵת יִסְגְּדוּ

אִירוּשָׁלַם

וְיִמְצְאוּ עֲבִיִּית וּמִסְפֵּנֵת יִסְגְּדוּ אִירוּשָׁלַם

וְיִמְצְאוּ מִסְרֵק וּמַעֲרֵב יִסְגְּדוּ אִירוּשָׁלַם

וְיִמְצְאוּ סִמֵּן וּדְבוּב יִסְגְּדוּ אִירוּשָׁלַם

וְיִמְצְאוּ בְּאַרְבַּעַתוֹ מַעֲזוֹ יִסְגְּדוּ אִירוּשָׁלַם

סִגְד לְאַגְזַּאבְחֶךָ בְּאַעֲצֵד בֵּית מִקְדָּשְׁךָ

...

מִנְבַּרְךָ לְמַעֲלֵת אֲרִיִּים מִהַדְרֶךְ אֶגְזַּא .

בְּדֶךְ כְּרוֹבֵל מִנְבַּרְךָ

אֵנֶת אֲמַלֵּךְ לְכֹלּוֹ בַּחֲתִיתְךָ.

יִנְבֵּר אֶגְזַּאבְחֶךָ וְיִנְגַּשׁ

לְעֵלָם עֲלֵם וְתֵר חֲדָשׁ.

אֶגְזַּאבְחֶךָ יִבְרַכּוּמוֹ לְחַזְבוֹ בְּשֵׁלָם.

בְּאוֹ נִשְׁתַּחֲוֶה וְנִזְדָּה לוֹ לְבָדוֹ קְדוֹשׁ:

בְּאוֹ נִשְׁתַּחֲוֶה נִתְפַּלֵּל נִשִּׁיר נִבְרַכְּ

נִקְדָּשׁ אֲבִי/הַגְדוֹל בּוֹרָא שְׁמִיִּים וְאַרְצִי:

בְּאוֹ נִשְׁתַּחֲוֶה נִתְפַּלֵּל נִשִּׁיר נִבְרַכְּ

נִקְדָּשׁ נִשִּׁים לֵב נְצַמֵּד לְאַבִּי

הַגְדוֹל בּוֹרָא שְׁמִיִּים וְאַרְצִי:

נוסח טיגרי:

וְנִשְׁתַּחֲוֶה בְּתוֹר הִיכְלוֹ,

מִקְוֵם הָדָם רָגְלוֹ שֵׁל ה':

וְנִשְׁתַּחֲוֶה בְּתוֹר הִיכַל מִקְדָּשְׁךָ:

הִשְׁתַּחֲוֶה לֵה' בְּתוֹר הִיכַל מִקְדָּשְׁךָ:

...

כָּל הָאָרֶץ תִּשְׁתַּחֲוֶה וְתִזְדָּה לָךְ, לְשִׁמְךָ:

וְיִבְיֵאוּ רוֹב עֲדָרֵי צֶאֱן וּבְחֶר

וְיִשְׁתַּחֲוֶה בִירוּשָׁלַם:

וְיִבְיֵאוּ זָהָב וְכֶסֶף וְיִשְׁתַּחֲוֶה בִירוּשָׁלַם:

וְיִבְיֵאוּ בְּגָדֵי זָהָב וְיִשְׁתַּחֲוֶה בִירוּשָׁלַם:

וְיִבְיֵאוּ לְבוֹשׁ נָאָה וְיִשְׁתַּחֲוֶה בִירוּשָׁלַם:

וְיִבְיֵאוּ כְּהִנִּים וְנִבְיָאִים וְיִשְׁתַּחֲוֶה בִירוּשָׁלַם:

וְיִבְיֵאוּ מַלְכִּים וְנִסִּיכִים וְיִשְׁתַּחֲוֶה בִירוּשָׁלַם:

וְיִבְיֵאוּ גְדוֹלִים וְשׁוֹפְטִים וְיִשְׁתַּחֲוֶה בִירוּשָׁלַם:

וְיִבְיֵאוּ מַצְרַח וּמַעֲרֵב וְיִשְׁתַּחֲוֶה בִירוּשָׁלַם:

וְיִבְיֵאוּ מַצְפֵּן וּמִדְרוֹם וְיִשְׁתַּחֲוֶה בִירוּשָׁלַם:

וְיִבְיֵאוּ מַאֲרָבָעָה כּוֹוִנִים וְיִשְׁתַּחֲוֶה בִירוּשָׁלַם:

סִגְד לֵה' בְּחֶצֶר בֵּית מִקְדָּשְׁךָ:

...

כִּסְאֶךָ מַעַל הָרָמִיעַ, כִּסְאֶךָ ה':

בְּרָחִיעַ הַכְּרוּבִּים כִּסְאֶךָ:

אֶתֶּה אֱלֹהִים לְכָל לְבָדָד:

יְהִיָּה ה' וְיִמְלֹךְ לְעֵלָם

וּלְעֵלָם תִּמִּיד חֲדָשׁ:

ה' יִבְרַךְ אֶת עַמּוֹ בְּשָׁלוֹם:

כל הציבור הצטרף לתחינות, לתפילות ולהשתחויות. במועד זה קבלו על עצמם נדרים להשתחוות לפני האל מספר מוגדר של פעמים או נדרים לנתינת כספים או מצרכים לבית הכנסת.

שלום על ישראל

בסיום נפרדים כל הנוכחים בברכת "סלאם, סלאם". גם הכהנים בדרשתם מעלים את הדאגה לשלומם של עם ישראל באתיופיה ובכל מקום הימצאו.

ה יְבָרְכֶךָ אֱ-לֹהִים מְצִיּוֹן וְרָאָה בְּטוֹב יְרוּשָׁלַם כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ.
ו וְרָאָה בְּנִים לְבְנֶיךָ שְׁלוֹם עַל יִשְׂרָאֵל.

תהלים פרק קכח

סְלָם (שלום לך עיר)

פיוט בשפת הגעז ממסורת אתיופיה
תרגום: אבג'ה מדהני. נוסח עברי: אלמוג בהר

כְּמוֹ אוֹר גְּדוֹל פָּנֶיךָ עִיר צִיּוֹן הַקְדוּשָׁה	שְׁלֹום שְׁלֹום שְׁלֹום לְךָ
שְׁלֹום לְךָ עִיר	יְרוּסָלַם סְלָם
בְּתוֹךְ אוֹר כְּהוֹר פָּנֶיךָ עִיר צִיּוֹן הַקְדוּשָׁה	שְׁלֹום שְׁלֹום שְׁלֹום לְךָ
שְׁלֹום לְךָ עִיר	
סְלָם סְלָם לְךָ	בֵּית מִקְדָּשׁוֹ סְלָם
הַגֵּר אֲבִהּוּיָנָה	סְלָם סְלָם לְךָ
סְלָם סְלָם לְךָ	הַגֵּר אֲבִהּוּיָנָה
בֵּית מִקְדָּשׁוֹ סְלָם	סְלָם סְלָם לְךָ
	אֶרֶץ אֲבוֹתֵינוּ
כְּמוֹ אוֹר גְּדוֹל פָּנֶיךָ ...	סְלָם סְלָמָה סְלָמָה ...

כשאתה ניצב למרגלות ההר וצופה בנחש האנושי הלבן המתפתל באטיות אצילית
לצלילי נגינת מסנן, תקיעות שופר ויריות רובה ספורות, נמלא לבך שמחה חגיגית,
עד שאינך רוצה לשמש בתפקיד צופה זר, אלא להיות משתתף פעיל בשמחה זו.

יעל כהנא, אחים שחורים: חיים בקרב הפלשים, עמ' 21

החגיגה

הירידה מן ההר בשעות הצהריים לוותה בשירה ובתקיעה בשופרות או בחצוצרות. לאחר התפילות וההיטהרות שרתה על העם תחושת הקלה ופורקן. היום הפך מיום צום ותחינה - ליום שמחה וחגיגה. לאחר שהכניסו את ספרי האורית בחזרה ל"מסגיד" או "בית צלות" (בית התפילה), פנו לסעודה. מבעוד יום שחטו הכהנים את הפרים והכבשים שתורמו עשירי העדה לסעודה המשותפת של כל הנוכחים - המקומיים והאורחים.

הַלְלוּיָהּ שֶׁבַח לָהּ הַנְּשֵׂאִי יְרוּשָׁלַם
תִּבְּנָה חוֹמֶתָהּ, יְרוּשָׁלַם שְׁעָרֵי יְרוּשָׁלַם
אֵלֶיךָ תִּפְּנֶה תִּפְּלָה בִּירוּשָׁלַם דִּרְכֵי יְרוּשָׁלַם
בְּתוֹךְ מִשְׁפָּטָהּ, יְרוּשָׁלַם בְּתוֹכֶכִי יְרוּשָׁלַם
הֵרֵם קֶרֶן יְרוּשָׁלַם תֵּשְׁבוּ יְרוּשָׁלַם
וְשִׁפְּרָ דָמָם סְבִיב יְרוּשָׁלַם שְׁמָעוּ יְרוּשָׁלַם

תרגום: אהרן זאב אשכולי, ספר הפלשים. מופיע בתוך: הרב שרון שלום, מסיני לאתיופיה, עמ' 211

אגאוי יגא

שפה אתיופית קדומה. שמה נובע
משמה של הקבוצה האתנית העתיקה
שדיברה אותה. שפה זו שלובה ברבות מן
התפילות והטקסטים הקדומים של קהילת
ביתא ישראל.

טסיקי לינה ארדיתן
טסיקי אנקווה נביאתן
ססין ססה מלאיקתן
אבאת אי אבא באולות אדרי
סמאידגאני פאארן ביאתי דלוסה
סיסאיס ליי

חַמְשָׁה עֶשֶׂר הַנְּבִיאִים
תְּשַׁעִים וְתִשְׁעָה מְלָאכִים
אָבִי אֲבוֹתֵינוּ רַבּוֹן הָעוֹלָמִים
בּוֹרָא הַשָּׁמַיִם וְיוֹסֵד הָאָרֶץ
תֵּן לָנוּ מְצֻנָּה.

תפילה על המזון בשפת האגאון, תרגום מתוך מאמרו של יוסף הלוי
Essai Sur La Langue agaou Le Dialecte Des Falachas עמ' 180

הגרעינים המרים אצל
אמא טובים מארוחה נהדרת
אצל זה.

פתגם אתיופי

חג הסגד בירושלים

הסגד הוא מועד של כמיהה לציון. והנה, **ביתא ישראל** חזרו לעיר החלומות הקדושה. היו שחשו כי אין עוד צורך בטקס **הסגד**. החלום התגשם, על מה עוד נתחנן?

אך כאמור, **הסגד** הוא הרבה יותר מגעגוע לירושלים, וכך קבעו הכהנים כי ישנה משמעות לסגידה, לחשבון הנפש הקהילתי ולחידוש הברית - הפעם בתוככי עיר הקודש שהאל קבע למקום מושבו.

הר ציון אשר אהב

כאן נחלקו הדעות. הקייסים מקרב הטיגרינים, שעד למבצע משה היו הרוב בקרב עולי **ביתא ישראל** בארץ, בחרו בטיילת ארמון הנציב, שניצבת על גבעה הצופה היישר אל מקום המקדש. כך יכולים העם במו עיניהם לראות את המקום הקדוש, וגם אינם קרובים לכנסיות כמו בהר ציון, שבו נערך הטקס קודם לבחירה זו.

ואולם בשנת תשמ"ה, שבועות אחדים אחרי **חג הסגד**, הגיעה השיירה האווירית של מבצע משה ושינתה את יחסי הכוחות בין העדות. יוצאי גונדרים נעשו לרוב. בשנה שלאחר מכן, עדיין הנהיגו הטיגרינים את הטקס, אבל בשנת תשמ"ז, כהני הגונדרים קיבלו על עצמם את ארגון הטקס בארמון הנציב, ואילו כהני הטיגרינים העלו כיוון מחשבה חדש: לתפיסתם, טבעי יותר לקיים את הטקס בכותל עצמו, סמוך לבית המקדש, המקום שאליו חלמו להגיע.

מאז ועד היום, הטקס המרכזי והגדול, שזכה גם לגושפנקה ממלכתית, מתקיים בארמון הנציב. בד בבד מתקיים טקס נוסף, קטן יותר, בכותל המערבי, וישנם מי שנוטלים חלק בשתי החגיגות.

את היבלית של הארץ –
תחרוש בשור של אותה הארץ.

פתגם אתיופי

על הר בכפר

מסקי שיברו

ברכות ותפילות לגאולה
 חג שמטלא את הנשמה
 עברו הימים שעל הר בכפר
 היו עולים כדי להתפלל ולכפר
 קיוו התפללו בכו
 אנשים זרים היו
 יצאו לראש הר גבוה
 כספל למעמד הר סיני
 בזכות תפילת אבותינו
 הגענו לאדמתנו
 לא הייתי בהרי אתיופיה
 כששרו את התפילה
 ככתוב בתהילים
 שירו לנו משירי ציון
 איך נשיר את שיר אלוקים
 על אדמת נכר
 אבל כן זכיתי לומר את התפילה
 בירושלים הקדושה ולהללה
 אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני
 תדבק לשוני לחכי, אם לא אזכרכי
 אם לא אעלה את ירושלים
 על ראש שמחתי
 ולומר בגאווה זאת ארץ נשמת.

”אף על פי שמדי שנה היתה משפחתי המורחבת עולה לירושלים כדי להתפלל בחג הסגד, לא לגמרי הבנתי מה מרגש בחג הזה. עבורי זאת היתה הזדמנות לקבל יום חופש מהלימודים ולפגוש בני משפחה – ותו לא. המהפך התרחש לאחר שהתגייסתי לצבא. כחלק מתפקידי התבקשתי ללמד סטודנטים אתיופים על הסגד ולהצטרף אליהם לנסיעה לירושלים. הפעם לא יכולתי להתחמק מלהבין מדוע החג חשוב כל כך לבני הקהילה. ביקשתי מסבי שיסביר לי כיצד הוא מבין את החג, והוא אמר לי דבר מקסים ששינה את תפישתי: ”יום הכיפורים הוא הזדמנות לכפר על עוונותינו מול אלוהים ובני האדם ולקוות שהשנה נתנהג יותר טוב למען עצמנו והחברה. בסיגד אתה מחדש את ברית אברהם אבינו עם האל, ומחדש את מעמד הר סיני – כאילו היית שם באמת. מדי שנה אנחנו צריכים להזכיר לעצמנו מול מי אנו עומדים ובזכות איזו ברית אנחנו חיים”.

מאז שסבי אמר לי את הדברים האלה, הבנתי שהסגד הוא יותר מחג דתי. מאז אני עולה לירושלים מדי שנה, כי עבורי הסגד הוא הזדמנות לחדש את מעמד הר סיני, לחשוב מחדש על הבריתות ועל ההסכמים שקיבלתי בחיי – ביני לבין עצמי, ביני לבין סביבתי וביני לבין אלוהים – ולקבל על עצמי בריתות חדשות. כשאני מתבוננת באלפי אנשי הקהילה הפלוויים את הקסים – כהני הקהילה שנושאים את האורית אל פסגת ההר, מקשיבים בדממת קודש לפסוקים ועונים בתפילה, אני חשה התרוטמות רוח ואת השכינה השורה עלינו ומקבלת את תפילתנו.

פנינה פלגו אגניהו, מתוך אתר בית אבי חי

בעבור העדה האתיופית כיום, ובעיקר עבור אלו שעלו בגיל צעיר או נולדו בארץ, חג **הסגד** הוא בראש ובראשונה חג קהילתי, שבו בני העדה חוברים זה לזה, משפחות נפגשות עם קרובים וחברים, יושבים יחד ועורכים סעודה משותפת. פרט חשוב נוסף בטקס הישראלי הוא התרומות שנתנות לכהנים על תפקידם בעדה.

מאות שנות מסע באו אל קיצן. מסע שנפתח בגלות מארץ ישראל נמשך מאות שנים שבהן התפתחה קהילת **ביתא ישראל** ופיתחה תפילות, מנהגים וחגים ייחודיים בד בבד עם שמירה אדוקה על מסורת האבות. בסיום המסע הם חזרו לארץ ישראל כשהם עשירים מכפי שיצאו ממנה, ובידיהם שי לכל עמם – **חג הסגד**.

כאשר חוט מתקשר לחוטים אחרים
– יכול לקשור אפילו אריה.

פתגם אתיופי

מקורות

- א** תמר אלכסנדר, **עמלה עינת (עורכות), תרת תרת: סיפורי עם מפי יהודי אתיופיה**, איסוף ותיעוד: רחמים אלעזר [ואחרים], תרגום מאמהרית: רחמים אלעזר, אברהם ירדאי, פסיל לגסה, תל אביב: ידיעות אחרונות, 1996.
- ב** אהרן זאב אשכולי, **ספר הפלשים: יהודי חבש תרבותם ומסורותיהם**, ירושלים: מוסד הרב קוק וראובן מס, תשל"ג.
- ג** רחל בלובשטיין, **שירת רחל, תל אביב: דבר, תשל"ז**.
- ד** שושנה בן דור, **"המסע לעבר ארץ ישראל: הסיפור על אבא מהרי", פעמים 33**, ירושלים: יד בן צבי, תשמ"ח 1987.
- ה** שושנה בן דור, **"סיגד", בתוך אתיופיה, עריכה: הגר סלומון, ירושלים: משרד החינוך, המזכירות הפדגוגית, המרכז לשילוב מורשת יהדות המזרח, תשס"ח 2007**.
- ו** שושנה בן דור, **הסגד של ביתא ישראל (עדת יהודי אתיופיה, המכונים פלשים): חג חידוש הברית, עבודת לשם קבלת תואר מוסמך, ירושלים: מרכז למדעי הרוח באוניברסיטה העברית, תשמ"ה 1985**.
- ז** גדי בן-עזר, **כמו אור בכד: עלייתם וקליטתם של יהודי אתיופיה, ירושלים: ראובן מס, 1992**.
- ח** אלי גרינפלד (עורך), **חוזרים הביתה: שירים וסיפורים מביטא ישראל, תוכנייה לקראת אירוע חג הסגד, ירושלים: בית אבי חי, תשע"ב**.
- ט** יצחק גרינפלד, **מחקרים בתולדות יהודי אתיופיה, עריכה: מנחם ולדמן, ירושלים: מכון הברמן למחקרי ספרות, תשע"א 2011**.
- י** הרב יוסף הדנה, **יום הסגד: חג הכיסופים לציון של יהודי אתיופיה (הפלשים)**, ירושלים: המרכז הרוחני של יהדות אתיופיה בישראל, תשנ"ב 1991.

- יא** מנחם ולדמן, **"אגרות יצחק בן צבי על יהודי אתיופיה", פעמים 22**, ירושלים: יד בן צבי, תשמ"ה 1985.
- יב** גדי יברקן, **מתחיל מהתחלה: ספר שירים, תל אביב: חלונות, תשס"ד 2003**.
- יג** שמואל ילמה ואחרים, **על כנפי היונה: 100 שנה להולדתו של יונה בוגלה: 100 שנות פעילות ציונית באתיופיה, עריכה: משה בר יודא ותמר ארנון, ירושלים: גפן, 2008** תשס"ח.
- יד** מאיר כהן, **"ממנהגיהם של יהודי אתיופיה", בתוך ילקוט מנהגים: ממנהגיהם של שבטי ישראל, עריכה: אשר וסרטיל, ירושלים: משרד החינוך התרבות והספורט, מינהל החינוך הדתי, 1996**.
- טו** יעל כהנא, **אחים שחורים: חיים בקרב הפלשים, תל אביב: עם עובד, 1977**.
- טז** ברוך מאירי, רחמים אלעזר, **חלום בין סורגים: סיפורם של אסירי ציון מאתיופיה, ירושלים: גפן, תשס"ח 1998**.
- יז** מיכאל קוריןאלדי, **יהדות אתיופיה: זהות ומסורת, ירושלים: ראובן מס, תשמ"ט 1988**.
- יח** סטיבן קפלן, **"מסע בחבש לגילוי הפלשים", פעמים 58**, ירושלים: יד בן צבי, חורף תשנ"ד.
- יט** חיים רוזן, **"השווה והשונה בין ביתא ישראל בגונדר ובתגרי", פעמים 33**, ירושלים: יד בן צבי, תשמ"ח 1987.
- כ** הרב שרון שלום, **מסיני לאתיופיה: עולמה ההלכתי והרעיוני של יהדות אתיופיה, עריכה: אברהם ונגרובר, תל אביב: ידיעות ספרים, 2012**.
- כא** Joseph Halévy, "Essai sur la langue Agaou: Le dialecte des Falachas (Juifs d'Abyssinie)", *Actes de la Société Philologique* 2, 1873, pp. 151–188.

רשימת תמונות

עמ' 1, 7, 9-14, 16, 18, 20-24, 27-30 – צילום: אתקלט טספאיי

עמ' 5 – צילום: ג'ואן רות' **Joan Roth**

עמ' 8 – צילום: אוסף התצלומים הלאומי / **Mark Neyman**

עמ' 17 – צילום: ד"ר ג'יי לוגר

עמ' 19 – צילום: בני וודו

עמ' 26 – צילום: ד"ר שושנה בן דור

